

УДК 343.146

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ВИЛУЧЕННЯ МАЙНА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Дмитро ЛІСНІЧЕНКО,
старший викладач кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню історії виникнення та розвитку такого інституту кримінального процесу України, як вилучення майна. Виявлені та проаналізовані закономірності формування інституту вилучення майна залежно від вимог часу та політичних систем. Досліджено правову природу деяких способів вилучення майна.

Ключові слова: інститут вилучення майна, історія становлення і розвитку обшуку, виїмки й огляду.

HISTORY OF DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE OF PROCEEDINGS OF MINE IN CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE

Dmytro LISNICHENKO,
Senior Lecturer at the Department of Criminal Procedure
of Odessa State University of Internal Affairs

SUMMARY

The article is devoted to the study of the history of the emergence and development of such an institution of the criminal process of Ukraine, as the seizure of property. The analysis has been conducted from the beginning of national law. On the other hand, it deprives the institute of property seizure of flexibility and rapid adaptability to the relevant procedural situation.

Key words: institute of seizure of property, history of the formation and development of a search, seizure and inspection.

Постановка проблеми. Інститут вилучення майна є одним зі стовпів кримінального процесу у всьому світі, оскільки, з одного боку, його існування та застосування забезпечує належну дієвість досудового розслідування, а з іншого боку, неухильне дотримання норм, що регулюють вилучення майна, є гарантією дотримання конституційних прав, у т. ч. і недоторканості права власності. У різні періоди людської історії вимоги до таких дій і порядок їх проведення були різними, залежно від розвитку суспільства, політичної та правової систем, викликів, які перед ними стояли.

Згідно з чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України), вилучення майна під час кримінального провадження можливе лише під час таких процесуальних дій, як затримання особи (особистого обшуку), огляду й обшуку. Крім цього, вилучення майна можливе в рамках застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів [8].

Актуальність теми дослідження. З метою ефективного застосування інституту вилучення майна, суворого дотримання прав, свобод і законних інтересів осіб, усвідомлення подальших шляхів реформування вказаного інституту, на нашу думку, необхідно дослідити правову природу цього процесу, джерела його виникнення та розвитку. Метою статті є одержання наукового результату у вигляді теоретичних положень щодо історії становлення і розвитку інституту вилучення майна у кримінальному процесі України.

Стан дослідження. Дослідженню вказаних аспектів приділяли увагу багато видатних вчених, процесуалістів та криміналістів України та країн СНД. Серед них: Ю.П. Алєнін, В.П. Бахін, В.Д. Берназ, В.І. Галаган, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, С.Л. Деревянкін, А.Я. Дубинський, О.В. Капліна, В.Т. Нор, С.М. Смоков, В.М. Тертишник,

Л.Д. Удалова, А.В. Холостенко, М.Є. Шумило та ін. Дослідження вказаних науковців внесли величезний вклад у розвиток кримінального процесуального законодавства України в цілому та в розвиток інституту вилучення майна. Однак здебільшого цей процесуальний інститут досліджувався не як самостійний, а у контексті застосування та правової природи кримінально-процесуального примусу.

Виклад основного матеріалу. Поява та розвиток інституту вилучення майна стала результатом становлення більш давніх інститутів, таких як право власності та державний примус. У зв'язку з вищевказаним вважаємо, що простежити історію розвитку та становлення інституту вилучення майна можливо лише в сукупності з аналізом розвитку права власності та примусу на прикладі деяких пам'яток права.

Однією з перших і найвідоміших пам'яток права, в яких згадується недоторканість права власності, є Закони Ману, вік котрих датують із II ст. до н. е. по II ст. н. е. [21, с. 33].

Законодавство різних країн здавна розвивалося в напрямку захисту права власності і застосування пов'язаного з цим примусу. Це логічно, оскільки в ті часи особи, які володіли певним майном, зазвичай займали відповідне становище у державі та суспільстві і шляхом застосування примусу намагалися захистити своє право власності.

Кримінальне процесуальне законодавство України також має багатомісячну історію, оскільки території України здавна заселяли люди. Стрімкий розвиток нормотворчих процесів і кримінально-процесуального законодавства починається за часів становлення Київської Русі, виникнення якої датують приблизно IX ст.

Вінцем нормотворчого розвитку Київської Русі став звід звичаєвих норм «Руська правда» (термін «правда» вживається в розумінні «закон»).

У рамках дослідження «Руська правда» цінна тим, що показує зародження інституту вилучення майна крізь

призму кримінального процесуального права, яке вже тоді набувало розвитку.

Особливістю тогочасного процесу було те, що встановлення обставин злочину, відновлення свого порушеного права було обов'язком потерпілого [22, с. 271, 287–288]. Наприклад, у разі вчинення крадіжки потерпілий сам повинен був вживати заходів щодо пошуку власного майна, а у разі віднайдення брав на себе відповідальність за вилучення вказаного майна. Означена процедура здійснювалася у присутності свідків (видоків) і надалі слугувала доказом вини особи, яка скоїла злочин. Якщо особа, в якій власник віднайшов свою викрадену річ, стверджувала, що вона її законно придбала, «Руська правда» унормувала окрему процедуру, яка буда прообразом сучасного досудового розслідування та називалась «звід». Згідно з цією процедурою, власник викраденої речі разом з особою, в якій ця річ була виявлена та вилучена, йшли до особи, в якій вона була придбана. Це і був «звід». Він продовжувався доти, доки особа не могла пояснити, звідки у неї з'явилася відповідна річ [6].

Підсумовуючи результати вивчення й аналізу «Руської правди», можна дійти висновку, що прописані в ній порядок пошуку, вилучення та повернення майна, відповідальність за незаконні дії, в т. ч. і майнова (штрафи, «поток і розграбування» – конфіскація), стали відправною точкою для появи й еволюції нині діючих інститутів кримінального процесу, в т. ч. й інституту вилучення майна.

Наша країна під час свого становлення переживала важкі часи і тривалий час була розділена між тогочасними імперіями. Тому видається за доцільне проаналізувати розвиток інституту вилучення майна території східної та західної частини нашої держави за джерелами тогочасного права, які діяли на цих територіях.

На західних територіях нашої країни на розвиток права вплинуло законодавство Великого Князівства Литовського, яке містилося в статутах (Литовські статuti) 1529, 1566 1588 рр. Дослідження вказаних пам'яток права є важливим, оскільки норми Литовських статутів були базою для створення та прийняття «Соборного Уложення» (1649 р.), яке в XVII – XVIII ст. використовувалося на Гетьманщині.

Перший Литовський статут складався з 13 розділів на 243 статті. Перші три розділи були присвячені державному праву, решта – цивільному та кримінальному праву, а також кримінальному процесу.

Цікавим для нашого дослідження є 13 розділ статуту, оскільки в ньому визначається процедура відшукування викраденого майна (речового доказу) та процедура обшуку житла, в якому воно може знаходитися, як одного з елементів вилучення майна. Так, у розділі 13 статуту 2 говорилося: «Якщо кого вів донощик або хто за речовим доказом по сліду прийшов у якийсь дім, але не міг мати вижа від того пана, чия людина, або відповіту, тоді мусить у присутності сторонніх людей зробити обшук у домі. І якщо знайшов украдену річ, то мусить вести ту людину до того вряду, чия є ця людина» [9, с. 82]. Процесуальний статус вижа можна інтерпретувати як нинішнього поняття, який засвідчував правомірність процедури обшуку та вилучення майна. Таким чином, ми бачимо появу у тогочасному кримінальному процесі механізмів запобігання зловживанням процедурою вилучення майна.

Після прийняття Другого Литовського статуту 1566 р. та Третього Литовського статуту 1588 р. норми, присвячені кримінальному процесу, що стосується вилучення майна, суттєві зміни не зазнавали, змінювалися лише регулювання недоторканості права власності [13].

Крім того, особливістю Литовських статутів та їх відмінністю від «Руської правди» було те, що, згідно з Литовськими статутами, передбачалася процедура «сочення»,

яка за змістом була схожа на звід за «Руською правдою». Однак, якщо за зводом потерпілий самостійно здійснював пошук викраденої у нього речі, обшук помешкання та вилучення майна, то під час здійснення сочення діяв із залученням соків [9, с. 83]. Сок – це особа, яка йшла слідом, займалася пошуком викраденого майна й обшуком – «трушенням дому» [3, с. 101–112]. На нашу думку, появу та діяльність «соків» можна обґрунтувати бажанням законодавця не допустити порушень встановлених процедур і прав громадян, у т. ч. під час вилучення майна, шляхом появи досвідчених у цій справі осіб. Появу соків можна розцінити як прообраз діяльності слідчого.

Як ми зазначали раніше, частина території України, а саме Лівобережжя, входило до складу Російської імперії, у зв'язку з чим на вказаних територіях діяли правові джерела цієї країни. Прикладом цього є Царський наказ Білозерським губним старостам та целовальникам 1571 р. Одним з основних способів збирання доказів, за цим Наказом, також був «повальний обшук», за результатами якого вирішувалося питання відповідальності підсудного [4, с. 16].

Справжнім еволюційним переходом щодо методів і форм кримінального процесу став документ, який дістав назву «Соборное уложение» 1649 р. [11, с. 32]. У ньому встановлюються поняття і випадки проведення «повального обшуку». Процедура «повального обшуку» передбачала, що сищик або інша особа, що проводить обшук, для його здійснення отримував «наказну пам'ять», у якій по пунктах викладався весь предмет розшуку та межі проведення розшукових заходів, тобто алгоритм розслідування, та визначалися засоби його проведення [12, с. 27]. На нашу думку, процедуру «повального обшуку» можна інтерпретувати як стадію досудового розслідування.

Соборне уложення 1649 р. формує прообраз процедур розшуку та вилучення майна, наявність обов'язкових елементів у здійсненні цих процедур, які стали прототипом сучасних слідчих (розшукових) дій, у т. ч. і слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із вилученням майна.

Наступним значним етапом розвитку інституту вилучення майна стало прийняття «Статуту кримінального судочинства» (далі – «Статут») у 1864 р., дія якого поширювалася і на територію України, яка входила до складу Російської імперії [18, с. 44]. У «Статуті» було сформовано державний орган, посадові особи якого уповноважувалися на здійснення дізнання та слідства. Вони мали статус судових слідчих. У ст. 105–111, 258–259, 267, 357–370 «Статуту» уже структуровано та детально розписано процедуру обшуків, виїмки, огляду [19]. Саме ці процесуальні дії дотепер є способами вилучення майна. Тогочасна їх сформованість і детальна регламентація стала основою для формування інституту вилучення майна.

На цьому етапі розвитку кримінального процесу, включно з інститутом вилучення майна, з'являються спроби віднайти баланс між потребами суспільства та правами особи. З одного боку, визнаючи недоторканість права власності, «Статут» визначає, який орган і в яких випадках має право обмежувати реалізацію цього права шляхом проведення слідчих дій, які передбачали пошук та вилучення майна, а саме обшуку, огляду і виїмки. Вказані дії проводилися судовим слідчим. З іншого боку, «Статут» впроваджував і регламентував норми, які були своєрідними запобіжниками безпідставного обмеження прав особи, в т. ч. і недоторканості права власності. Вказувалося, що обшук та виїмка в житлі чи нежитловому приміщенні проводяться лише за наявності обґрунтованої підозри, що в приміщеннях заховані речові докази, викрадене майно, знаряддя злочину чи сам обвинувачений [7, с. 433]. Доволі передовою, на наш погляд, є регламентація статусу осіб, яких залучали до вказаних дій. Обшук і виїмка здійснювалися в присут-

ності понятьх (у якості яких зазвичай запрошувалися церковні старости та представники волостей, тобто особи, що користуються довірою суспільства). Обов'язковою вважалася присутність господаря приміщення, дружини (якщо він був одружений) або інших дорослих осіб, які проживають у цьому приміщенні (ст. 358). Також передбачалося, що обшук і виїмка проводяться вдень і лише у виняткових обставинах вночі, але ці обставини повинні бути обов'язково вказані в протоколі (ст. 363). У законі знайшли своє відображення і норми, які передбачали вимоги до судового слідчого у частині недопущення марного пошкодження майна чи приміщень під час обшуку. Вилученню та приданню до справи підлягали виключно речі або документи, які мали відношення до справи (ст. 367). Потрібно відзначити, що під час здійснення огляду, обшуку та виїмки передбачалося залучення додаткових осіб для розуміння обставин злочину. Це могли бути лікарі, інженери, фармацевти, професори та інші, тобто особи, які мали досвід у певній сфері (ст. 326) [7, с. 127, 180–184]. Ми можемо охарактеризувати їх процесуальний статус за сучасними мірками як спеціалістів, які залучаються для процесуальної дії.

Законом була визначена окрема процедура для проведення обшуків і виїмок у приміщеннях дипломатичних та іноземних установ (потрібен був обов'язковий дозвіл Міністерства закордонних справ). На нашу думку, одним зі значних нововведень «Статуту» була норма, що регулювала процедуру огляду та виїмки поштової та телеграфної кореспонденції. Вона проводилася виключно за постановою окружного суду [7, с. 486–488]. Це була передова норма на той час. Її наявність вказує, що вже тоді виникала необхідність у таких діях.

«Статут» став результатом судової реформи 1864 р. У рамках розвитку кримінального процесу відбулося становлення й інституту вилучення майна на стадії досудового розслідування як невід'ємного елемента розслідування, оскільки прийшло усвідомлення того, що для якісного його проведення та встановлення обставин злочину потрібна наявність і дослідження не лише ідеальних слідів злочину, але і матеріально-речових доказів. Попри беззаперечні позитивні здобутки формування інституту вилучення майна, які знайшли своє відображення в «Статуті» 1864 р., на нашу думку, неврегульованим залишилося відмежування таких засобів вилучення майна, як обшук і виїмка. В уявленнях тогочасних законодавців ці засоби були нероздільні і сприймалися як продовження один одного. Передбачалося, що обшук – це пошук, а після віднайдення певної речі відбувається її вилучення – виїмка.

Наступним етапом розвитку інституту вилучення майна і кримінального процесу в цілому став радянський період.

Після революції 1917 р. на території сучасної України діяла Інструкція для народних слідчих 1919 р. Хоча політична система змінилася, поняття, суть і процедури проведення обшуків і виїмок були імплементовані зі «Статуту» в радянське законодавство. Для проведення обшуку народний слідчий повинен був винести постанову, в якій вказувалася мета, підстави проведення такої дії, обов'язково присутність понятьх і власника приміщення (ст. 126–127) [5, с. 287–289]. Інструкції для народних слідчих 1919 р. та 1921 р. мали на меті тимчасову регламентацію діяльності новостворених правоохоронних органів і не несли у собі змін чи доповнень порівняно зі «Статутом» 1864 р.

Після доволі короткого часу дії Інструкції для народних слідчих 1921 р. був прийнятий перший Кримінально-процесуальний кодекс УРСР (далі – КПК УРСР) 13 вересня 1922 р. У положеннях КПК УРСР 1922 р. дістав свого розвитку інститут вилучення майна. Вперше зафіксовано пев-

не переосмислення таких слідчих дій, як виїмка й обшук. Так, у ст. 178 КПК УРСР 1922 р. зазначалося, що слідчий, за наявності підстав вважати, що в приміщенні чи в особі знаходяться речі, що мають значення для встановлення обставин, мав право ставити вимогу щодо видачі цієї речі і проводити її виїмку. У разі відмови особи видати вказану річ проводив примусове вилучення або, за необхідності, обшук. За цим фактом виносилася постанова, а за результатами цих дій складався протокол. У положеннях ст. 179 КПК УРСР 1922 р. вказувалося на обов'язок урядових установ, посадових та приватних осіб, організацій виконувати вимоги слідчого щодо видачі речей, предметів чи документів. Якщо певні речі чи документи містили державну чи військову таємницю, до процедури видачі встановлювалися додаткові гарантії – погодження з прокурором [16].

Таким чином, можна стверджувати, що з прийняттям КПК УРСР 1922 р. відбулося переосмислення суті таких засобів вилучення майна, як обшук та виїмка. Якщо «Статут» 1864 р. встановлював, що обшук та виїмка – це єдиний процес, який передбачав пошук (обшук) і вилучення (виїмку) певного майна, то КПК УРСР 1922 р. надавав виїмці окремих елементів самостійної слідчої дії. Обшук регламентувався як можливе продовження виїмки, у ході якої слідчий отримав відмову в вимозі видачі майна.

Важливим елементом розвитку інституту вилучення майна є поява норми, яка містилася у ст. 185, згідно з якою в разі виявлення під час проведення обшуку речей, які були вилученні з обігу, останні підлягали вилученню незалежно від відношення до справи. Це безумовно було нововведенням і мало позитивний вплив на подальші етапи розвитку як кримінального процесу в цілому, так і інституту вилучення майна, оскільки дозволяло правоохоронній системі оперативно реагувати на виявленні в ході розслідування правопорушення.

08 червня 1927 р. був прийнятий новий КПК УРСР, який у своїй основі повторював кодекс 1922 р. Однак у ньому відбулися і важливі зміни. Законодавець почав розмежовувати обшук і виїмку. Ст. 173 містила норму, відповідно до якої, якщо слідчому стане відомо, що в особі чи установі є речі, що мають значення для розслідування, він мав право їх вилучити. У разі відмови видати необхідні речі слідчий мав право вилучити їх примусово. Якщо слідчий знав місцезнаходження речі, він проводив виїмку, якщо не знав точного місцезнаходження, то проводив обшук, а виявивши під час нього річ, і її виїмку [17 с. 146–147].

Серед нововведень і доповнень потрібно зазначити, що в ст. 178 КПК УРСР 1927 р. встановлювалося право слідчого не тільки відкривати замкненні приміщення у разі відмови власника добровільно їх відкрити (за КПК УРСР 1922 р.), а й відкривати їх за відсутності власника.

Таким чином, законодавець намагався все-таки розмежувати виїмку та обшук. На нашу думку, твердження, що у разі віднайдення під час обшуку речі слідчим проводиться виїмка, вказує на єдність цих дій, перехід однієї в іншу і є недоліком, який змушував можливість цих слідчих дій. У КПК УРСР 1927 р. не проведено чіткого розмежування між обшуком і виїмкою, хоча і були зроблені вагомі кроки в цьому напрямку.

КПК УРСР 1922 р. та 1927 р. зробили вагомий внесок у розвиток інституту вилучення майна шляхом детальної регламентації обшуку та виїмки як засобів вилучення майна. Деякі науковці стверджують, що суттєвими недоліками таких законів було заперечення ролі суду в прийнятті рішення про проведення обшуку, тобто обмеження права особи без попередньої перевірки [2, с. 16–18]. На нашу думку, не зовсім справедливо вимагати дотримання сьогоденних правових гарантій прав особи від джерел, які склалися у зовсім інших правових і політичних реаліях. Ми вважаємо,

що КПК УРСР 1922 р. та 1927 р. були доволі прогресивними на свій час джерелами кримінального процесу і щодо гарантій прав осіб, і щодо суспільної необхідності боротьби зі злочинністю. Інше питання, як ці норми реалізувалися.

Якщо простежити становлення та розвиток кримінального процесуального законодавства у післяреволюційний період, можна стверджувати, що прийняті норми і напрацювання практики пішли шляхом детальної процесуальної формалізації процедури розслідування та детальної регламентації окремих дій, у т. ч. пов'язаних із вилученням майна (обшук, виїмка), як невід'ємних елементів процесу доказування. У діючих на той час нормах змінено підхід до обшуку та виїмки, які можуть проводитися не тільки у підозрюваної особи. Ми вважаємо, що це є надзвичайно важливим етапом розвитку інституту вилучення майна, який змусив законодавця передбачити додаткові гарантії дотримання прав особи, у т. ч. і право на приватну власність.

У своїй праці «Еволюція предварительного расследования в России в X – второй половине XX века» Л.Г. Халулліна зазначає, що радянське кримінально-процесуальне законодавство пішло шляхом визначення чіткої процесуальної процедури таких слідчих дій, як обшук і виїмка, впровадження додаткових гарантій непорушення прав особи (посилення прокурорського нагляду), встановлення процедури подальших дій щодо вилученого майна [20, с. 184].

У ході подальшого розвитку інституту вилучення майна все більш стає очевидним твердження про різну правову природу обшуку та виїмки, хоча і з тісними зв'язками між собою. Так, у воєнні та післявоєнні роки сформувався поняття обшуку та виїмки. М.С. Строгович зазначав, що обшук – це слідча дія, направлена на виявлення та вилучення предметів, які приховані; виїмка – це вилучення предмета або документа, які перебувають у володінні певної особи. Вважалося, що виїмка може бути як добровільною, так і примусового характеру. Якщо слідчий висунув вимогу про видачу певного майна, і воно передається слідчому, то це виїмка без застосування примусу. У разі відмови у видачі майна слідчий здійснює примусове вилучення, а якщо особа заперечує знаходження вказаного майна у неї, то слідчий проводить обшук. Це означає, що, з одного боку, обшук може виходити з виїмки, за відмови у видачі, а з іншого, обшук може проводитися і як самостійна слідча дія [14, с. 246–247]. Загалом погоджуємося з такою позицією, і вона повністю співвідноситься з теперішніми уявленнями, але не зрозумілим залишається твердження про примусову виїмку. Адже, якщо особа навіть підтвердила наявність у себе майна, яке підлягає вилученню, але відмовилася його видавати, то у слідчого виникає необхідність віднайдіння його, а такий пошук потрібно інтерпретувати не інакше, як обшук. Тому вважаємо недоцільним розмежування виїмки на примусову та непримусову.

Наступним етапом розвитку інституту вилучення майна стало прийняття КПК УРСР 1960 р. на підставі Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік.

КПК УРСР 1960 р. остаточно визначив правову природу та сутність виїмки й обшуку як окремих слідчих дій, хоча і не заперечував їх взаємозв'язок. Кодекс передбачав, що за необхідності вилучення речей і документів, місцезнаходження яких точно відоме, слідчий здійснював виїмку. За достатніх підстав вважати, що в певному місці можуть знаходитися знаряддя злочину, предмети та цінності, отримані злочинним шляхом, а також інші речі що можуть мати значення для розслідування, слідчий проводив обшук (ст. 167–170 КПК 1960 р.). Законодавець затвердив факт того, що виїмка й обшук є окремими слідчими діями, хоча процедура їх проведення і містилася в одній нормі (ст. 170

КПК 1960 р.). У контексті дослідження інституту вилучення майна вважаємо за необхідне звернути увагу на детальну регламентацію об'єктів, які могли бути вилучені під час обшуку – знаряддя злочину, предмети та цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші речі та документи, що можуть мати значення (ст. 168). Ці норми значно розширювали сферу застосування вилучення майна. Йшлося вже не лише про речі чи документи, що мають відношення до злочину, а й про майно, яке було отримано злочинним шляхом. Воно могло бути вилучене з використанням відповідних інструментів (здебільшого обшуку). На нашу думку, ці норми були направлені, перш за все, на посилення методів боротьби зі злочинністю та забезпечення можливості відшкодування шкоди, завданої злочиним.

Ряд науковців стверджують, що після прийняття КПК УРСР 1960 р. понад сорок років процесуальна регламентація обшуку не зазнала кардинальних змін [1, с. 202–203]. Ми не можемо погодитися з таким твердженням. Хоча суть обшуку і виїмки були визначені, розвиток громадянського суспільства змушував законодавця вносити низку змін до регламентації цих слідчих дій. Це і посилення нагляду з боку прокуратури, і подальше отримання дозволу на проведення обшуку в житлі в судовій інстанції [15]. У зв'язку з цим твердження, що з моменту прийняття в КПК 1960 р. до моменту його скасування регламентація способів вилучення майна не змінювалася, на нашу думку, не зовсім правильне.

Серед позитивних аспектів КПК 1960 р. потрібно відзначити детальну регламентацію такої слідчої дії, як огляд місця події, яка теж передбачала вилучення майна. У ч. 5 ст. 191 зазначено, що огляд предметів і документів, вилучених під час огляду місця події, під час виїмки або обшуку, а також пред'явлення їх обвинуваченому, потерпілому або іншій особі, слідчий проводить на місці події, обшуку або виїмки, а коли це не можливо, за місцем провадження у справі [10, с. 218]. Виходячи з наведеної статті, можна стверджувати, що законодавець до процедури вилучення майна під час огляду місця події висував ті самі вимоги, що й до вилучення такого майна під час виїмки й обшуку. На нашу думку, це логічно, оскільки інститут вилучення майна єдиний. Незалежно від способів вилучення, процедура вилучення повинна бути уніфікованою.

Потрібно зазначити про розширення у КПК 1960 р. сфери застосування інституту вилучення майна шляхом впровадження та регламентації такого різновиду обшуку, як обшук особи (ст. 184 КПК 1960 р.). Звичайно, його не відносили до окремої слідчої дії, з чим ми погоджуємося, він швидше був елементом певних процесуальних дій під час проведення обшуку, затримання особи. Необхідність цієї дії була нагальною і, на нашу думку, її впровадження та процесуальна регламентація позитивно вплинули на ефективність розслідування.

У ході подальшого розвитку інституту вилучення майна на стадії досудового розслідування до КПК 1960 р. вносилися велика кількість змін і доповнень, особливо за часів незалежності України. Вони були здебільшого пов'язані зі становленням та реформуванням органів досудового розслідування і розвитком гарантій дотримання прав учасників процесу.

Кардинально новою віхою розвитку досліджуваного інституту стало набуття чинності КПК України 2012 р.

Висновки. Підсумовуючи історію розвитку інституту вилучення майна, можна стверджувати що в ході своєї еволюції, під впливом потреб суспільства, були сформовані засоби вилучення майна (огляд, обшук, виїмка) та їх детальна процесуальна регламентація. Первинним елементом інституту вилучення майна стала процедура обшуку. З розвитком процедури обшуку від останнього відокреми-

лися та довели свою самостійність такі елементи інституту вилучення майна, як огляд та виїмка. З часом процедура проведення та регламентація обшуку, виїмки, огляду удосконалювалися, реагуючи як на розвиток громадського суспільства (забезпечення дотримання прав та свобод людини), так і на розвиток держави та державного апарату (можливість проведення обшуків у дипломатичних представництвах). Розуміння вказаних процесів дозволить більш якісно усвідомити природу елементів інституту вилучення майна та визначити шляхи їх майбутнього реформування залежно від потреб суспільства.

Список використаної літератури:

1. Абдрахманов Р.С. Уголовный процесс: учебник / под ред. А.П. Гуськовой. М.: Юристъ, 2010. 663 с.
2. Валиев А.Х. Тридцатые годы глазами прокурора и узника (повествование о жертвах политических репрессий в Республике Татарстан). Казань: Книга памяти. 2003. С. 16–18.
3. Васильев С.В. О функциях «соков» в связи с проблемой древнерусских «ябетников» и «ябедничеством» Судебника 1497 г. Исследования по истории средневековой Руси. М.; СПб., 2006. С. 101–112.
4. Елинский В.И. История уголовного сыска в России (X – начало XX в.): учеб. пособ. М.: ИНФРА-М, 2004. 125с.
5. Землянский П.Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы советской власти (на материалах УССР). К.: Типография МВД УССР, 1972. 307 с.
6. История государства и права славянских народов: учеб. пособ. / под ред. И.Н. Кузнецова. Минск: БГЭУ, 1998. 154 с.
7. Кони А.О. Устав уголовного судопроизводства. Систематический комментарий / под общей ред. М.Н. Гернета. М.: Издательство М.М. Зива, т-во типографии А.И. Мамонтова, 1914. Вып. III. 944 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/4651-17>.
9. Первый или Старый Литовский Статут. Временник Общества истории и древностей Российских: в 25 кн. М., 1854. Кн. 18. 1854. 106 с.
10. Самаев М.Г., Альперт С.О., Бажанов М.И. Кримінальний процесуальний кодекс Української РСР. Науково-практичний коментар. К.: Видавництво Ордену трудового червоного знамені видавництва політичної літератури України 1974 р. 543 с.
11. Сиза Н.П. Суды і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини. К.:Укр. видав. спілка, 2000. 120 с.
12. Сичинский Е.П. Уголовный сыск России в X – начале XX вв.: учеб. пособ. Челябинск, 2002. 130с.
13. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. О.: Юрид. л-ра, 2002–2004.
 - a. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. Т. I. 2002. 464 с.
 - b. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Т. II. 2003. 560 с.
 - c. Статут Великого князівства Литовського 1588 року. Т. III. у 2 кн. Кн. 2. 2004. 568 с.
14. Строгович М.С. Уголовный процесс. М.: Юрид. лит., 1946. 512 с.
15. Уголовно-процесуальний кодекс України: Научно-практический комментарий / под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. Х.: ООО «Одиссей», 2008. 1008 с.
16. Уголовно-процесуальний кодекс УССР: от 1922 г. Собрание Узаконений и Распоряжений УССР. 1922. № 41. Ст. 104, 179.
17. Уголовно-процесуальний кодекс УССР. Харьков: Издание Наркомюста УССР, 1928. 372с.
18. Уголовный процесс: учебник / под ред. К.Ф. Гуценко. М.: Зерцало, 2005. 736 с.
19. Устав уголовного судопроизводства: от 20 ноября 1864 г. URL: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137>.
20. Халиуллина Л.Г. Эволюция предварительного расследования в России в X – второй половине XX века. Летопись следствия. Документы. Историко-правовое исследование: в 3 кн. Казань: Фолиантъ, 2008. Кн. 3. 385 с.
21. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран / под ред. З.М. Черниловского. М.: Юрид. лит., 1984. 472 с.
22. Юшков С.В. Русская Правда. Происхождение, источники, её значение / подред. О.И. Чистякова. М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. 352 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Лісниченко Дмитро Вікторович – старший викладач кафедри кримінального процесу Одеського державного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Lisnichenko Dmytro Viktorovych – Senior Lecturer at the Department of Criminal Procedure of the Odessa State University of Internal Affairs

lisnichenko_dmitriy@ukr.net